

Implemented by
KFW

PRAVA OD ZNAČAJA ZA UNAPREĐIVANJE SOCIJALNE UKLJUČENOSTI ROMA / ROMA POVRATNIKA

Pravni i strateški okvir za ostvarivanje prava sa
posebnim osvrtom na pristup zapošljavanju

PRAVA OD ZNAČAJA ZA UNAPREĐIVANJE SOCIJALNE UKLJUČENOSTI ROMA / ROMA POVRATNIKA

Pravni i strateški okvir za ostvarivanje prava sa posebnim osvrtom na pristup zapošljavanju

Predstavništvo Fonda za obrazovanje Roma sprovodi projekat pod nazivom „Pospešivanje zapošljivosti mladih Roma“ uz podršku programa German development cooperation, koji implementira Nemačka razvojna banka KfW u ime Vlade Republike Nemačke – Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj.

Implemented by
KfW

Beograd, februar 2019. godine

SADRŽAJ

I Uvod	3
II Opšta zapažanja o položaju Roma i Roma povratnika	5
III Oblasti od značaja za ostvarivanje socijalne uključenosti – pravni okvir	10
1. Jednakost pred zakonom, pravni subjektivitet i lična dikumenta	10
2. Obrazovanje	14
3. Zdravstvena i socijalna zaštita	18
4. Stanovanje	21
IV Zapošljavanje	24
1. Pravni okvir	24
2. Položaj pripadnika romske nacionalne manjine na tržištu rada	26
V Zaključna zapažanja	31
Izvori	33

Efektivno ostvarivanje osnovnih prava koja su pripadnicima romske nacionalne manjine garantovana ratifikovanim međunarodnim dokumentima, Ustavom Republike Srbije i zakonodavnim okvirom od suštinskog je značaja za unapređenje položaja Roma i Roma povratnika i ostvarivanje socijalne uključenosti. Romska populacija u Srbiji, uključujući i posebno osetljivu grupu lica koja su se vratila u Srbiju u postupku readmisije, suočava se sa brojnim problemima u osnovnim oblastima života – na prvom mestu su siromaštvo i diskriminacija, te otežano ostvarivanje prava u oblasti pribavljanja ličnih dokumenata, obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, stanovanja i zapošljavanja.

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za period od 2016 do 2025. godine¹ konstatuje da su postignuti određeni rezultati u vezi sa trajnim unapređenjem položaja Roma i Romkinja, ali da uprkos tome, glavne prepreke za socijalno-ekonomsku integraciju Roma i Romkinja nisu otklonjene i nije stvoren potpun normativni osnov za sprovođenje dugoročnih mera smanjivanja siromaštva i ostvarivanja suštinske jednakosti građana i građanki romske nacionalnosti. Smanjenje siromaštva i suzbijanje diskriminacije Roma i Romkinja, odnosno stvaranje uslova za pun pristup ostvarivanju ljudskih prava, neophodni su uslovi za njihovu socijalnu uključenost.

U skladu sa Strategijom za reintegraciju povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji², za aktivnu integraciju povratnika neophodna je delotvorna politika države sa ciljem integracije povratnika na efikasan, efektivan, održiv i dalekosežan način u društvo, uz puno uvažavanje njihovih prava. Kako se romska nacionalna manjina susreće sa siromaštvom, diskriminacijom i otežano ostvaruje prava u svim navedenim oblastima, Strategija ih identifikuje

¹ „Sl. glasnik RS“, br.26/2016

² „Sl. glasnik RS“, br.15/09

kao grupu izloženu posebnom riziku u procesu povratka. Ostvarivanje efikasne integracije u procesu povratka teško je ostvarivo bez delotvorne politike i unapređivanja pravnog, institucionalnog i strateškog okvira za ostvarivanje i zaštitu ljudskih i manjinskih prava Roma povratnika.

Imajući u vidu važnost socijalne uključenosti pripadnika romske nacionalne manjine u društvo, kako za romsku populaciju uključujući i povratnike u procesu readmisije, tako i za društvo u celini, analiza oblasti prava od značaja za socijalnu uključenost Roma, sa posebnim osvrtom na oblast zapošljavanja, najpre pruža pregled opštih zapažanja o položaju Roma i Roma povratnika u Srbiji (Poglavlje I), a zatim i pregled pravnog i strateškog okvira u oblastima od značaja za ostvarivanje socijalne uključenosti (Poglavlje II). Kao oblasti od posebnog značaja izdvojene su jednakost pred zakonom, pravni subjektivitet i lična dokumenta; obrazovanje; zdravstvena i socijalna zaštita; a potom i oblast stanovanja. Posebno je izdvojena oblast zapošljavanja, sa predstavljanjem pravnog i strateškog okvira, kao i podacima i zapažanjima o položaju pripadnika romske nacionalne manjine na tržištu rada (Poglavlje III), uz zaključna zapažanja o oblastima od značaja za socijalnu integraciju Roma i Roma povratnika (Poglavlje IV).

Osnovne prepreke socijalnom uključivanju pripadnika romske nacionalne manjine su izloženost diskriminaciji u raznim oblastima ostvarivanja prava, kao i siromaštvo. Da bi se unapredio položaj Roma i Roma povratnika, rešavanje ovog problema mora biti zasnovano na sveobuhvatnom pristupu usmerenom ka punom ostvarivanju ljudskih prava garantovanih međunarodnim dokumentima koje je Republika Srbija ratifikovala. Problem sa ličnim dokumentima, ostvarivanjem prava na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, adekvatno stanovanje i zapošljavanje i dalje su u procesu rešavanja, a ova prava su međusobno uslovljena i povezana. Stoga socijalna inkluzija mora podrazumevati strateški pristup svim ovim oblastima, sa stanovišta ljudskih prava.

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u RS za period od 2016. do 2025. godine³ konstatuje da su u proteklom periodu postignuti određeni rezultati u vezi sa trajnim unapređenjem položaja Roma i Romkinja, ali da uprkos tome, glavne prepreke za socijalno-ekonomsku integraciju Roma i Romkinja nisu otklonjene i nije stvoren potpun normativni osnov za sprovođenje dugoročnih mera smanjivanja siromaštva i ostvarivanja suštinske jednakosti građana i građanki romske nacionalnosti. Strategija ima za cilj stvaranje uslova za socijalnu uključenost – smanjenje siromaštva i suzbijanje diskriminacije Roma i Romkinja, odnosno stvaranje uslova za pun pristup ostvarivanju ljudskih prava lica romske nacionalnosti. Opšti cilj Strategije je poboljšanje socijalno-ekonomskog položaja romske nacionalne manjine, uz puno uvažavanje manjinskih prava, eliminisanje diskriminacije i postizanje veće socijalne uključenosti u svim segmentima društva.

Sporazum o readmisiji lica koja nezakonito borave između Republike Srbije i EU⁴ zaključen je i ratifikovan 2007. godine, a

³ „Sl. glasnik RS“, br.26/2016

⁴ „Sl. glasnik RS“, br.103/2007

stupio je na snagu 1. januara 2008. godine. Na osnovu ovog sporazuma, kao i bilateralnih sporazuma o povratku svojih državljana koje je Srbija zaključila sa određenim brojem država, usvojena je **Strategija za reintegraciju povratnika** po osnovu Sporazuma o readmisiji⁵ kojom je definisan institucionalni okvir, mere, aktivnosti i glavni akteri za održivu integraciju povratnika. U skladu sa Strategijom za reintegraciju povratnika, aktivna integracija povratnika podrazumeva delotvornu politiku države sa ciljem integracije povratnika na efikasan, efektivan, održiv i dalekosežan način u društvo, uz puno uvažavanje njihovih prava, kao i aktivne uključenosti povratnika u proces razrade i implementacije strategija, programa i mera putem kojih će se ta integracija omogućiti, kao i osnaživanje sopstvenih kapaciteta tokom ovog procesa. Strategija konstatuje problem neinformisanosti povratnika o pravima i obavezama, te naglašava da veliki broj povratnika čine nacionalne manjine, naročito Romi. Stoga se ističe posebna posvećenost obezbeđivanju zaštite ljudskih i manjinskih prava u svim oblastima.

Kako se romska nacionalna manjina susreće sa siromaštvom, diskriminacijom i otežano ostvaruje prava u svim ključnim oblastima (lična dokumenta, stanovanje, socijalna i zdravstvena zaštita, obrazovanje, zapošljavanje), Strategija ih identifikuje kao grupu izloženu posebnom riziku u procesu povratka. Strategija konstatuje da nadležni organi vlasti nisu u dovoljnoj meri upoznati sa procesom readmisije i organizovani da se uključe u proces integracije povratnika kako bi im se obezbedilo pravovremeno informisanje o njihovim pravima i obavezama, kao i socijalna, ekonomska i pravna podrška.

U Zaključnim primedbama Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava u vezi sa Drugim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima⁶, Komitet izražava svoju zabrinutost zbog činjenice da se pripadnici nacionalnih i etničkih manjina, izbeglice i interno raseljena lica, uključujući Rome i ostale marginalizovane grupe

⁵ „Sl. glasnik RS“, br.15/09

⁶ Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN, Zaključna zapažanja o drugom periodičnom izveštaju Srbije, E/C.12/SRB/CO/2 od 23. maja 2014. godine, dostupno na <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19967>

i dalje suočavaju sa diskriminacijom u pogledu pristupa ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Komitet takođe izražava svoju zabrinutost zbog preovlađujuće diskriminacije protiv Roma o čemu, između ostalog, svedoči nesrazmerno visoka nezaposlenost, ograničen pristup socijalnoj zaštiti, smeštaj u neformalnim naseljima, neadekvatna zdravstvena zaštita i obrazovanje. Komitet preporučuje državi ugovornici da nastavi sa sprovođenjem pravnih i političkih reformi. **Zaključnim zapažanjima Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 2017. godine**⁷ se izražava zabrinutost zbog činjenice da su, uprkos značajnim koracima koje je država preduzela, pripadnici Romske zajednice i dalje izloženi diskriminaciji i socijalnoj isključenosti i de facto segregaciji u stanovanju i obrazovanju, te da se interno raseljeni Romi i dalje suočavaju sa problemima registracije i otežane integracije u društvo, sa preporukom da se unapredi nediskriminatorni pristup mogućnostima i uslugama u svim oblastima za pripadnike romske zajednice i povećaju naponi kako bi se istaknuti problemi rešili i sprovela dosledna implementacija Strategije za socijalno uključivanje Roma.

Izveštaj Evropske Komisije o napretku Srbije iz 2018. godine⁸ ističe da su Romi i dalje ranjiva grupa koja je najviše izložena diskriminaciji. Izveštaj ukazuje da je uprkos unapređenom pravnom okviru, neophodno omogućiti efikasnu implementaciju istog, te unaprediti prava ranjivih grupa koje se suočavaju sa diskriminacijom, dati vreći prioritet pravima deteta, razviti adekvatan pristup zaštiti nacionalnih manjina kroz implementaciju akcionog plana za nacionalne manjine, kao i obezbediti efikasnu implementaciju i monitoring strategije i akcionog plana za inkluziju Roma.

Prema podacima **Regionalnog istraživanja o položaju Roma na Zapadnom Balkanu** koje je sprovedeno 2017. godine⁹, mar-

⁷ Zaključna zapažanja UN Komiteta za ljudska prava od 10. aprila 2017. godine, CCPR/C/SRB/CO/3, dostupno na http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/zakljucna_zapazanja_komiteta_ccpr_c_srb_co_3_27019_e_srp.pdf

⁸ European Commission, Serbia 2018 Report, SWD(2018)152 final, Strasbourg, 17.4.2018

⁹ Istraživanje su sproveli Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i Svetska banka dostupno na <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets.html>

ginalizovani Romi se i dalje suočavaju sa ograničenim pristupom mogućnostima u svim aspektima ljudskog razvoja, od osnovnih prava, preko zdravlja, obrazovanja, stanovanja, zapošljavanja do životnog standarda. Tokom 2017. godine, govoreći o obrazovanju, samo je 17 odsto marginalizovane romske dece 3-6 godina starosti bilo upisano u predškolske odnosno školske ustanove; 1 od 6 marginalizovane romske dece uzrasta za obavezno školovanje i dalje je izvan obrazovnog sistema, a više od jedne trećine marginalizovanih Roma 18-21 godine starosti nema osnovnu školu. Stopa završenog visokog nivoa obrazovanja je samo zapanjujućih 1%, u odnosu na 23% kod njihovih neromskih suseda.

Marginalizovani Romi u Srbiji imaju niže stope zaposlenosti od neromskih suseda - tek nešto više od petine marginalizovanih Roma 15-64 godine starosti bilo je zaposleno 2017. godine, u odnosu na 40 odsto njihovih neromskih suseda iz iste starosne grupe. Samo trećina marginalizovanih Roma ovog uzrasta učestvovala je na tržištu rada 2017. godine, a marginalizovani Romi 18-24 godina starosti imaju skoro upola manje šanse da budu uključeni u zaposlenje, obrazovanje ili obuku (27 odsto), u poređenju sa 58 odsto neromske omladine. Marginalizovani Romi 15-64 godina starosti imaju skoro upola manje šanse da budu zaposleni u odnosu na njihove neromske susede.

Prema podacima iz **Trećeg nacionalnog izveštaja o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji**¹⁰, većina Roma i Romkinja se suočava sa socijalnom isključenošću i siromaštvom, a posebno su teški uslovi života Roma i Romkinja koji žive u podstandardnim naseljima u kojima nije obezbeđen adekvatan pristup vodi i struji. I dalje su česti slučajevi otvorene i prikrivene diskriminacije u svim oblastima društvenog života. Upis „pravno nevidljivih lica“ u matičnu knjigu rođenih uspešno se sprovodi, tako da je znatno smanjen broj lica bez ličnih dokumenata. Postoje teškoće u pristupu Roma i Romkinja zdravstvenoj zaštiti jer je visok procenat zdravstveno neosiguranih lica.

¹⁰ Treći nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji – Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva za period 2014-2017. sa prioritetima za naredni period, Vlada RS, decembar 2018, dostupno na http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Treci_nacionalni_izvestaj_o_socijalnom_ukljucivanju_i_smanjenju_siromastva_2014%E2%80%932017.pdf

Radi prevazilaženja problema, i dalje se podržava i unapređuje rad zdravstvenih medijatora, kroz njihovu edukaciju, ali oni još uvek nisu postali deo zdravstvenog sistema. Smanjen je broj dece koja napuštaju školu i povećan broj romskih učenika koji pohađaju srednju školu i fakultete, a iako je broj romskih učenika u specijalnim školama smanjen, on je i dalje previsok. Zapošljavanje Roma i Romkinja je još uvek veoma izražen problem, iako su određeni rezultati postignuti, naročito na teritoriji AP Vojvodine. Ključne aktivnosti su usmerene na izradu individualnih planova zapošljavanja, subvencionisanje samozapošljavanja i pružanje stručne pomoći u cilju podsticanja samozapošljavanja.

1. JEDNAKOST PRED ZAKONOM, PRAVNI SUBJEKTIVITET I LIČNA DOKUMENTA

Jednakost pred zakonom je osnovni predušlov za ostvarivanje ostalih prava pripadnika Romske nacionalne manjine koja su garantovana međunarodnim dokumentima, Ustavnim jemstvima i zakonima. Zabrana diskriminacije utkana je u osnovne međunarodne dokumente koje je Republika Srbija ratifikovala kao i u domaći pravni okvir, kako kroz odredbe Zakona o diskriminaciji tako i kroz odredbe u brojnim drugim zakonima. Pored toga, osnovna oblast prava koja uslovljava efikasno ostvarivanje ostalih prava kao što su pravo na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, te prava iz oblasti stanovanja i zapošljavanja, svakako predstavlja pravo na pravni subjektivitet. Upis u matične knjige rođenih, te posedovanje ličnih dokumenata nužno je za ostvarivanje prava iz svih drugih relevantnih oblasti.

Na nivou međunarodnog pravog okvira, ključni dokument Ujedinjenih nacija je **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima** (1948) koja je postavila temelje za uvažavanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, koja pripadaju svakome bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti (čl.2). Univerzalna deklaracija utemeljuje jednakost svih pred zakonom i pravo bez ikakve razlike na podjednaku zaštitu zakona, kao i pravo na jednaku zaštitu protiv bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija i protiv svakog podsticanja na ovakvu diskriminaciju (čl.7). Takođe, svako ima pravo da svuda bude priznat kao pravni subjekt (čl.6). U skladu sa **Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima**¹¹ (1996) svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo na jednaku zakonsku

¹¹ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.7/1971

zaštitu bez ikakvog razlikovanja, a u tom pogledu zakon će zabraniti svaku diskriminaciju i zajemčiti svim licima podjednaku i efikasnu zaštitu protiv svake diskriminacije, naročito na osnovu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog i bilo kog drugog mišljenja, nacionalnog i društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugog statusa (čl.26). Svako ima pravo da mu se prizna na svakom mestu pravni subjektivitet (čl.16).

Međunarodna Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije¹² (1965) pod rasnom diskriminacijom podrazumeva svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom poreklu koje ima za cilj ili za rezultat da naruši ili kompromituje priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uslovima, prava čoveka i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj oblasti ili u svakoj drugoj oblasti javnog života (čl.1). Posebne mere, donete jedino radi obezbeđivanja odgovarajućeg napretka izvesnih rasnih ili etničkih grupa, ne smatraju se kao mere rasne diskriminacije, pod uslovom da nemaju za rezultat održanje različitih prava za razne rasne grupe i da se ne održavaju na snazi kad se postignu ciljevi zbog kojih su ove mere bile preduzete (čl.1). Konvencija obavezuje države članice da preduzmu, ako okolnosti to zahtevaju, u socijalnoj, ekonomskoj, kulturnoj i ostalim oblastima, posebne i konkretne mere za odgovarajuće obezbeđivanje razvoja ili zaštite izvesnih rasnih grupa ili pojedinaца koji pripadaju ovim grupama radi garantovanja pod uslovima jednakosti, punog ostvarenja prava čoveka i osnovnih sloboda (čl.2). Od posebnog značaja je **Konvencija UN o pravima deteta**¹³ koja predviđa obavezu država da svakom detetu pod njihovom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije, obezbede poštovanje prava sadržanih u Konvenciji (čl.2). Konvencija predviđa i da dete od rođenja ima pravo na ime i državljanstvo (čl.7).

¹² „Službeni list SFRJ“, br.31/67

¹³ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.15/90 i „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.4/96 i 2/97

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina¹⁴ predviđa obavezu strana ugovornica da usvoje, gde je potrebno, odgovarajuće mere kako bi u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života obezbedile punu i stvarnu jednakost pripadnika nacionalne manjine i pripadnika većine, a u tom pogledu će se voditi računa o specifičnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina. Ove mere se neće smatrati aktom diskriminacije (čl.4).

Osnovna ljudska prava i slobode zajemčena su **Ustavom Republike Srbije**¹⁵, bilo neposredno kroz ustavne garancije ili kroz neposrednu primenu ljudskih i manjinskih prava koja su zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima. Ustav jemči zaštitu nacionalnih manjina, pa tako država ima obavezu da štiti prava nacionalnih manjina i jemči posebnu zaštitu nacionalnim manjinama radi ostvarivanja pune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta (čl.14), a zabranjena je diskriminacija, dok se diskriminacijom ne smatraju posebne mere koje država može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima (čl.21). Ustav garantuje i pravo na pravnu ličnost (čl.37). Takođe, pripadnicima nacionalnih manjina, pored prava koja su Ustavom zajemčena svim građanima, jemče se dodatna, individualna ili kolektivna prava (čl.75), dok se diskriminacijom se ne smatraju posebni propisi i privremene mere koje država može uvesti u ekonomskom, socijalnom, kulturnom i političkom životu radi postizanja pune ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i građana koji pripadaju većini, ako su usmerene na uklanjanje izrazito nepovoljnih uslova života koji ih posebno pogađaju (čl.76).

Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina¹⁶ Romima je priznat status nacionalne manjine i utvrđena je obaveza organa vlasti da u skladu sa Ustavom i zakonom donose propise, pojedinačne pravne akte i da preduzimaju mere u cilju

¹⁴ Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina „Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.6/98

¹⁵ „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006

¹⁶ „Sl. list SRJ“, br.11/2002, „Službeni list SCG“, br.1/2003 – Ustavna povelja i „Sl. glasnik RS“, br.72/2009 – dr. zakon, 97/2013 – odluka US i 47/2018

obezbeđenja pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalnih manjina i pripadnika većinske nacije, a naročito radi popravljivanja položaja lica koja pripadaju romskoj nacionalnoj manjini. (čl.4). Ovim zakonom zabranjen je svaki oblik diskriminacije prema nacionalnim manjinama (čl.3). **Zakonom o državnoj upravi**¹⁷ propisane su afirmativne mere, odnosno obavezu organa državne uprave da se staraju, u skladu sa Ustavom, zakonima i drugim aktima o sprovođenju posebnih mera radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima (čl.5a).

Od posebnog značaja je **Zakon o zabrani diskriminacije** kojim je propisano da svako ima pravo da ga nadležni sudovi i drugi organi javne vlasti efikasno štite od svih oblika diskriminacije (čl.3). Svi su jednaki i uživaju jednak položaj i jednaku pravnu zaštitu, bez obzira na lična svojstva, a svako je dužan da poštuje načelo jednakosti, odnosno zabranu diskriminacije (čl.4). Ne smatraju se diskriminacijom posebne mere uvedene radi postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u nejednakom položaju (čl.14). Kao poseban slučaj diskriminacije predviđena je diskriminacija u postupcima pred organima javne vlasti, pa tako svako ima pravo na jednak pristup i jednaku zaštitu svojih prava pred sudovima i organima javne vlasti (čl.15). Zabranjena je i diskriminacija nacionalnih manjina (čl.24) i njihovih pripadnika na osnovu nacionalne pripadnosti, etničkog porekla, verskih uverenja i jezika, a način ostvarivanja i zaštita prava pripadnika nacionalnih manjina uređuje se posebnim zakonom.

Na nivou zakona koji su od značaja za upis u matične knjige i pribavljanje ličnih dokumenata, važno je istaći da je postupak za upis u matične knjige rođenih znatno olakšan izmenama **Zakona o vanparničnom postupku**¹⁸ u kome su uvedene novine u pogledu postupka za utvrđivanje vremena i mesta rođenja za lica koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih, a ove činjenice ne mogu da dokažu na način predviđen propisima (čl.71a-71lj). Za ovu oblast

¹⁷ „Sl. glasnik RS“, br.79/05, 101/07, 95/2010, 99/2014, 47/2018 i 30/2018 – dr. zakon

¹⁸ „Sl. glasnik SRS“, br. 25/82 i 48/88 i „Sl. glasnik RS“, br. 46/95 - dr. zakon, 18/2005 - dr. zakon, 85/2012, 45/2013 - dr. zakon, 55/2014, 6/2015 i 106/2015 - dr. Zakon

od značaja su i odredbe **Zakona o ličnoj karti**¹⁹, kao i **Zakon o državljanstvu Republike Srbije**²⁰, **Zakon o matičnim knjigama**²¹, te **Zakon o putnim ispravama**²².

Zakon o prebivalištu i boravištu građana²³ propisuje da građanin može prijaviti prebivalište po osnovu prava svojine na stanu, ugovora o zakupu stana ili drugom pravnom osnovu, a ukoliko ne može prijaviti prebivalište po navedenim osnovima, nadležni organ mu može utvrditi prebivalište i na adresi prebivališta njegovog supružnika, vanbračnog partnera ili roditelja, odnosno ustanove u kojoj je trajno smešten ili centra za socijalni rad na čijem području se nalazi.

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije²⁴ predstavlja prvi državni strateški dokument posvećen borbi protiv diskriminacije, koji predviđa sistem mera i instrumenata javne politike usmerenih na sprečavanje, odnosno smanjenje svih oblika i posebnih slučajeva diskriminacije, posebno prema određenim licima, odnosno grupama lica s obzirom na njihovo lično svojstvo.

2. OBRAZOVANJE

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948) propisuje da svako ima pravo na obrazovanje te da je osnovno obrazovanje obavezno (čl.26), da obrazovanje treba da bude usmereno ka punom razvitku ljudske ličnosti i učvršćivanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i da treba da unapređuje razumevanje, trpeljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i verskim grupama. **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima**²⁵ (1966) priznaje pravo svakog lica na obrazovanje, koje treba da ima za cilj pun razvoj ljudske ličnosti i

¹⁹“Sl. glasnik RS”, br. 62/2006 i 36/2011

²⁰“Sl. glasnik RS”, br. 135/2004, 90/2007 i 24/2018

²¹“Sl. glasnik RS”, br. 20/2009, 145/2014 i 47/2018

²²“Sl. glasnik RS”, br. 90/2007, 116/2008, 104/2009, 76/2010 i 62/2014

²³“Sl. glasnik RS”, br. 87/2011

²⁴„Sl. glasnik RS“, br.60/2013

²⁵„Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br.7/1971

dostojanstva i da pojača poštovanje prava čoveka i osnovnih sloboda (čl.13). Osnovno obrazovanje mora biti obavezno i besplatno dostupno svima, a srednje obrazovanje u svojim raznim oblicima mora se učiniti opštim i dostupnim svakome putem svih odgovarajućih sredstava.

Međunarodna Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije²⁶ (1965) obavezuje države ugovornice da zabrane i ukinu rasnu diskriminaciju i garantuju pravo na jednakost pred zakonom bez razlike u odnosu na rasu, boju ili nacionalno ili etničko poreklo, naročito u pogledu uživanja, između ostalog, prava na obrazovanje i stručno osposobljavanje (čl.5). **Konvencija UN o pravima deteta**²⁷ garantuje pravo deteta na obrazovanje, uključujući osnovno obrazovanje koje je obavezno i besplatno (čl.28), a države su u obavezi da preduzimaju mere za podsticanje redovnog pohađanja škole i smanjenja ispisivanja iz škole. Obrazovanje deteta treba da bude usmereno na razvoj detetove ličnosti, razvoj poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i poštovanja kulturnog identiteta i pripremanje deteta za odgovoran život u slobodnom društvu (čl.29). **Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju i vaspitanju**²⁸ usmerena je na borbu protiv diskriminacije u obrazovanju i jednak pristup obrazovanju, kao i promovisanju jednakih mogućnosti i postupaka u obrazovanju usmerenom ka jačanju poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Pravo na obrazovanje garantovano je i **Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda**²⁹ (čl.2 Protokola 1, odnosno Dodatnog protokola uz Konvenciju), koje podrazumeva ne samo pravo na pristup obrazovnim institucijama koje postoje, već i prenos znanja i intelektualni razvoj, kao i pravo na zvanično priznavanje završenih studija, u skladu sa postojećim

²⁶ „Službeni list SFRJ“, br.31/67

²⁷ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.15/90 i „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.4/96 i 2/97

²⁸ Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju i vaspitanju, usvojena na 11. zasedanju Opšte konferencije UNESCO, 14.decembra 1960 godine, stupila na snagu 22.maja 1962. godine, „Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori“, br.4/64

²⁹ „Sl. list SCG – Međunarodni ugovori“, br.9/03, 5/05 i 7/05 – ispravka i „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br.12/2010

pravnim režimom svake države³⁰. **Revidirana Evropska socijalna povelja**³¹ u okviru prava dece i omladine na socijalnu, zakonsku i ekonomsku zaštitu (čl.17) predviđa da su strane ugovornice obavezne da preduzimaju odgovarajuće i neophodne mere koje imaju za cilj, između ostalog, da deca i omladina dobiju obrazovanje koje im je potrebno, kao i da obezbede deci i mladima besplatno osnovno i srednje obrazovanje, te da ohrabruju redovno pohađanje nastave. Posebna pažnja se mora posvetiti ostvarivanju jednakog pristupa dostupnom i efektivnom obrazovnom sistemu i to kada su u pitanju ranjive grupe kao što su, između ostalih, deca iz manjinskih grupa, odnosno preduzimanju neophodnih specijalnih mera kako bi im se osiguralo ostvarivanje prava³².

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina³³ predviđa obavezu strana ugovornica da usvoje, gde je potrebno, odgovarajuće mere kako bi u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života obezbedile punu i stvarnu jednakost pripadnika nacionalne manjine i pripadnika većine, a u tom pogledu će se voditi računa o specifičnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina. Ove mere se neće smatrati aktom diskriminacije (čl.4). Predviđena je i obaveza da se obezbedi jednaka mogućnost pristupa obrazovanju na svim nivoima za pripadnike nacionalnih manjina (čl.12).

U skladu sa **Ustavom Republike Srbije**³⁴ svako ima pravo na obrazovanje, a osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno, dok je srednje obrazovanje besplatno (čl.71). Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo, između ostalog, na školovanje na svom jeziku u državnim ustanovama i ustanovama autonomnih pokrajina.

³⁰ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide to Article 2 of Protocol No.1 – Right to Education*, 2015, dostupno na www.echr.coe.int

³¹ Zakon o potvrđivanju revidirane Evropske socijalne povelje „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br.42/2009

³² Evropski komitet za socijalna prava, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria*, Complaint No.41/2007, Odluka od 11. juna 2008, dostupno na <https://hudoc.esc.coe.int/eng#{%22ESCDcIdentifier%22:%22cc-41-2007-dmerits-en%22}>

³³ Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina „Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.6/98

³⁴ „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja³⁵ propisano je da pravo na obrazovanje i vaspitanje pripada svakom licu, te da su državljani RS jednaki su u ostvarivanju ovog prava. Sistem obrazovanja i vaspitavanja zasniiva se na opštim principima obrazovanja i vaspitanja (čl.7), sa ciljem da obezbedi jednakost i dostupnost ostvarivanja prava na obrazovanje i vaspitanje zasnovanom na socijalnoj pravdi i principu jednakih šansi bez diskriminacije, te poštovanje ljudskih prava i prava svakog deteta, učenika i odraslog i uvažavanje ljudskog dostojanstva. Posebno se ističe i posvećenost države smanjenju stope napuštanja sistema obrazovanja lica iz socijalno ugroženih kategorija stanovništva i podršci njihovom ponovnom uključenju u sistem, u skladu sa principima inkluzivnog i interkulturalnog obrazovanja i vaspitanja. Zakonom su regulisana i druga pitanja od značaja i to segmenti upotrebe jezika (čl.5), upisa učenika u osnovnu školu (čl.18) i srednju školu (čl.19), a posebno položaj prognanih i raseljenih lica i učenika koji su vraćeni u zemlju na osnovu sporazuma o readmisiji.

Odredbe od značaja za inkluzivno obrazovanje pripadnika Romske nacionalne manjine nalaze se u **Zakonu o predškolskom obrazovanju i vaspitanju**³⁶, **Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju**³⁷, **Zakonu o srednjem obrazovanju i vaspitanju**³⁸ kao i **Zakonu o visokom obrazovanju**³⁹.

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine⁴⁰ posebno ističe kao ciljeve povećanje kvaliteta obrazovanja, te povećanje obuhvata stanovništva na svim nivoima obrazovanja i naročito ukazuje na nizak obuhvat romske dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem.

³⁵ „Sl. glasnik RS“, br.88/2017 i 27/2018 – dr. zakoni

³⁶ „Sl. glasnik RS“, br.18/2010 i 101/2017

³⁷ „Sl. glasnik RS“, br.55/2013, 101/2017 i 27/2018 – dr. zakon

³⁸ „Sl. glasnik RS“, br.55/2013, 101/2017 i 27/2018 – dr. zakon

³⁹ „Sl. glasnik RS“, br.88/2017, 27/2018 – dr. zakon i 73/2018

⁴⁰ „Sl. glasnik RS“, br.107/12

3. ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA

U skladu sa **Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima** (1948) svako, kao član društva, ima pravo na socijalno osiguranje, u skladu sa organizacijom i sredstvima svake države (čl.22). Svako ima pravo na standard života koji obezbeđuje zdravlje i blagostanje, njegovo i njegove porodice, uključujući hranu, odeću, stan i lekarsku negu i potrebne socijalne službe, kao i pravo na osiguranje u slučaju nezaposlenosti, bolesti, onesposobljenja, udovištva, starosti ili drugih slučajeva gubljenja sredstava za izdržavanje usled okolnosti nezavisnih od njegove volje (čl.25). Ratifikacijom **Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima**⁴¹ (1966), Srbija je preuzela obavezu da garantuje da će sva prava formulisana u paktu biti ostvarivana bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, polu, jeziku, veri, političkom mišljenju ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu, imovinskom stanju, rođenju ili kakvoj drugoj okolnosti (čl.2). Države članice ovog pakta priznaju pravo svakom licu na socijalno obezbeđenje, uključujući tu socijalno osiguranje (čl.9).

Međunarodna Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije⁴² (1965) obavezuje države članice da preduzmu, ako okolnosti to zahtevaju, u socijalnoj, ekonomskoj, kulturnoj i ostalim oblastima, posebne i konkretne mere za odgovarajuće obezbeđivanje razvoja ili zaštite izvesnih rasnih grupa ili pojedinaца koji pripadaju ovim grupama radi garantovanja pod uslovima jednakosti, punog ostvarenja prava čoveka i osnovnih sloboda (čl.2). Države se obavezuju da svakome garantuju pravo na jednakost u uživanju ekonomskih, socijalnih i prava, naročito prava na zaštitu u slučaju nezaposlenosti, prava na zdravlje, lekarsku pomoć, socijalno osiguranje i korišćenje socijalnih službi, (čl.5). **Konvencija UN o pravima deteta**⁴³ predviđa pravo deteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite (čl.24), kao i pravo svakog deteta da koristi socijalnu zaštitu uključujući socijalno osiguranje, u skladu sa nacionalnim zakonima (čl.26) i pravo na životni

⁴¹ „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br.7/1971

⁴² „Službeni list SFRJ“, br.31/67

⁴³ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.15/90 i „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.4/96 i 2/97

standard primeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju deteta (čl.27).

Države se, u skladu sa **Revidiranom Evropskom socijalnom poveljom**⁴⁴ obavezuju da preduzmu odgovarajuće mere kako bi se obezbedilo efektivno ostvarivanje prava na zaštitu zdravlja (čl.11), prava na socijalnu sigurnost (čl.12), prava na socijalnu i medicinsku pomoć (čl.13). **Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina**⁴⁵ predviđa obavezu strana ugovornica da usvoje, gde je potrebno, odgovarajuće mere kako bi u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života obezbedile punu i stvarnu jednakost pripadnika nacionalne manjine i pripadnika većine, a u tom pogledu će se voditi računa o specifičnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina, a ove mere se neće smatrati aktom diskriminacije (čl.4).

Pored već navedenih prava i sloboda koja su garantovana **Ustavom Republike Srbije**⁴⁶, Ustav jemči i pravo na zdravstvenu zaštitu (čl.68) i pravo na socijalnu zaštitu (čl.69).

Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁴⁷ propisuje da se društvena briga za zdravlje, pod jednakim uslovima, ostvaruje obezbeđivanjem zdravstvene zaštite grupacija stanovništva koje su izložene povećanom riziku oboljevanja, zdravstvenom zaštitom lica u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i lečenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom zaštitom socijalno ugroženog stanovništva koja obuhvata (čl.11): materijalno neobezbeđena lica koja primaju materijalno obezbeđenje po propisima o socijalnoj zaštiti; korisnike stalnih novčanih pomoći po propisima o socijalnoj zaštiti; nezaposlena lica i druge kategorije socijalno ugroženih lica; lica romske nacionalnosti koja zbog tradicionalnog načina života nemaju stalno prebivalište,

⁴⁴ Zakon o potvrđivanju revidirane Evropske socijalne povelje „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br.42/2009

⁴⁵ Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina „Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.6/98

⁴⁶ „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006

⁴⁷ „Sl. glasnik RS“, br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon, 93/2014, 96/2015, 106/2015, 113/2017 - dr. zakon i 105/2017 - dr. zakon

odnosno boravište u Republici. U skladu sa **Zakonom o zdravstvenom osiguranju**⁴⁸ svojstvo osiguranika i u slučajevima da ne ispunjava osnovne uslove propisane zakonom imaju i navedene grupacije (čl.22).

Zakon o socijalnoj zaštiti⁴⁹ predviđa pravo na socijalnu zaštitu odnosno da svaki pojedinac i porodica kojima je neophodna društvena pomoć i podrška radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljenje osnovnih životnih potreba imaju pravo na socijalnu zaštitu, u skladu sa zakonom. Prava na socijalnu zaštitu obezbeđuju se pružanjem usluga socijalne zaštite i materijalnom podrškom (čl.4). Usluge socijalne zaštite su aktivnosti pružanja podrške i pomoći pojedincu i porodici radi poboljšanja, odnosno očuvanja kvaliteta života, otklanjanja ili ublažavanja rizika nepovoljnih životnih okolnosti, kao i stvaranje mogućnosti da samostalno žive u društvu. Pravo na različite vrste materijalne podrške ostvaruje se radi obezbeđenja egzistencijalnog minimuma i podrške socijalnoj uključenosti korisnika (čl.5).

Strategija javnog zdravlja⁵⁰ navodi da su najčešće bolesti direktno povezane sa socijalnim i ekonomskim odrednicama zdravlja, odnosno, da su nesrazmerno prisutnije kod siromašnog stanovništva, a **Strategija za stalno unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenata**⁵¹ kao specifičan cilj definiše obavezu unapređenja saradnje Ministarstva zdravlja sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u cilju poboljšanja dostupnosti i pristupačnosti zdravstvene zaštite posebno osetljivim populacionim grupama, između ostalih i Romima i Romkinjama, kao i identifikovanje posebno osetljivih grupa u jedinicama lokalne samouprave.

⁴⁸ "Sl. glasnik RS", br. 107/2005, 109/2005 - ispr., 57/2011, 110/2012 - odluka US, 119/2012, 99/2014, 123/2014, 126/2014 - odluka US, 106/2015 i 10/2016 - dr. zakon

⁴⁹ "Sl. glasnik RS", br. 24/2011

⁵⁰ "Službeni glasnik RS", br.22/09

⁵¹ "Službeni glasnik RS", br.15/09

4. STANOVANJE

Na nivou Ujedinjenih nacija, **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima** (1948) predviđa da svako ima pravo na slobodu kretanja i izbora stanovanja u granicama pojedine države (čl.13), a svako ima pravo na životni standard u stanovanju, koji odgovara njegovom zdravlju i dobrobiti, kao i dobrobiti njegove porodice. U skladu sa **Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima**⁵² (1996) svako lice koje se legalno nalazi na teritoriji neke države ima pravo da se slobodno kreće u njoj i da slobodno izabere svoje mesto stanovanja (čl.12). **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima**⁵³ (1966) priznaje pravo svakom licu na životni standard dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ubrajajući tu i dovoljnu hranu, odeću i smeštaj, kao i stalno poboljšanje njegovih uslova života, a države članice se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mere radi obezbeđenja ostvarenja ovog prava i u tom cilju one priznaju bitni značaj slobodno izabrane međunarodne saradnje (čl.11).

Međunarodna Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije⁵⁴ (1965) obavezuje države članice da preduzmu, ako okolnosti to zahtevaju, u socijalnoj, ekonomskoj, kulturnoj i ostalim oblastima, posebne i konkretne mere za odgovarajuće obezbeđivanje razvoja ili zaštite izvesnih rasnih grupa ili pojedinaца koji pripadaju ovim grupama radi garantovanja pod uslovima jednakosti, punog ostvarenja prava čoveka i osnovnih sloboda (čl.2). Države se obavezuju da svakome garantuju pravo na jednakost u uživanju građanskih prava, naročito prava da lica da se slobodno kreću i izaberu svoje boravište u jednoj državi, kao i ekonomskih i socijalnih prava, naročito prava na stan (čl.5).

Revidirana Evropska socijalna povelja⁵⁵ obavezuje države članice da preduzmu odgovarajuće mere kako bi se obezbedilo

⁵² „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.7/1971

⁵³ „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.7/1971

⁵⁴ „Službeni list SFRJ“, br.31/67

⁵⁵ Zakon o potvrđivanju revidirane Evropske socijalne povelje „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br.42/2009

efektivno ostvarivanje prava na prava na stanovanje (čl.31), odnosno mere koje imaju za cilj da unaprede pristup stambenom smeštaju odgovarajućeg standarda, da sprečavaju i umanjuju pojavu beskućništva, te da cene stanovanja učine dostupne onima, koji nemaju dovoljno sredstava. **Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina**⁵⁶ predviđa obavezu strana ugovornica da usvoje, gde je potrebno, odgovarajuće mere kako bi u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života obezbedile punu i stvarnu jednakost pripadnika nacionalne manjine i pripadnika većine, a u tom pogledu će se voditi računa o specifičnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina, a ove mere se neće smatrati aktom diskriminacije (čl.4).

Pored već navedenih prava i sloboda koja su garantovana **Ustavom Republike Srbije**⁵⁷, Ustav jemči i slobodu kretanja i nastanjivanja (čl.39). Iako Ustav ne uređuje direktno pravo na stan, niti definiše javni interes u ovoj oblasti, odredbe koje se tiču prava na socijalnu zaštitu (član 69) utvrđuju da zadovoljenje osnovnih životnih potreba treba da bude zasnovano na načelu poštovanja ljudskog dostojanstva. Stanovanje kao jedna od osnovnih životnih potreba, zavređuje stoga posebnu pažnju celokupne zajednice, posebno prema onima koji zbog svog slabog materijalnog položaja ne mogu da zadovolje svoje stambene potrebe na dostojanstven način. Država uređuje i obezbeđuje sistem socijalne sigurnosti, održivi razvoj, osnovne ciljeve i pravce regionalnog i socijalnog razvoja, politiku i mere za usmeravanje i podsticanje razvoja, svojinske i obligacione odnose, i druge odnose koji su od interesa za Republiku Srbiju.

Zakonom o socijalnom stanovanju⁵⁸ Romi i Romkinje su bili izdvojeni kao posebno ugrožena grupa čiji pripadnici imaju određene prednosti u postupku odobravanja prava na socijalno stanovanje kao stanovanje odgovarajućeg standarda namenjeno domaćinstvima koja iz socijalnih, ekonomskih i drugih razloga ne mogu da obezbede odgovarajući stan u zakup ili u svojину po

⁵⁶ Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina „Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.6/98

⁵⁷ „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006

⁵⁸ „Sl. glasnik RS“, br.72/09

tržišnim uslovima. Nakon toga, **Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada**⁵⁹ predviđeno je postojanje stambene podrške kao oblika pomoći za stanovanje licu koje iz socijalnih, ekonomskih i drugih razloga ne može sopstvenim sredstvima da reši stambeno pitanje za sebe i svoje porodično domaćinstvo (čl.88), a predviđena je i obaveza donošenja Nacionalne stambene strategije i Programa stambene podrške.

Nacionalna strategija socijalnog stanovanja⁶⁰ obuhvata pitanja koja se tiču korisnika socijalnog stanovanja, odnosno osoba i domaćinstava koja su stambeno ugrožena i imaju poteškoće u pristupu prikladnom stanovanju na tržištu, te pitanja koja se tiču uspostavljanja i stalnog unapređivanja institucionalnih, pravnih i finansijskih instrumenata za razvoj socijalnog stanovanja u cilju postizanja prikladnih i dostupnih stambenih rešenja za ove korisnike.

⁵⁹ "Službeni glasnik RS" br.104/2016

⁶⁰ "Službeni glasnik RS", br.13/12

1. PRAVNI OKVIR

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948) predviđa da svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na pravične i odgovarajuće uslove rada i zaštitu od nezaposlenosti (čl.23). Ratifikacijom **Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima**⁶¹ države članice ovog pakta priznaju pravo na rad, koje obuhvata pravo koje ima svako lice na mogućnost zarađivanja kroz slobodno izabran ili prihvaćen rad, i preduzimaju odgovarajuće mere za očuvanje ovog prava. Među mere koje svaka država članica ovog pakta treba da preduzme u cilju punog ostvarenja ovog prava spadaju programi tehničke i stručne orijentacije i obuke, politika i metodi za postizanje stalnog ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja i pune proizvodne zaposlenosti u uslovima koji čoveku garantuju uživanje osnovnih političkih i ekonomskih sloboda (čl.6). Takođe, ratifikacijom **Međunarodne Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije**⁶² (1965), države se obavezuju da svakome garantuju pravo na jednakost u uživanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, naročito prava na rad, na slobodan izbor rada, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada, na zaštitu u slučaju nezaposlenosti (čl.5).

Revidiranom Evropskom socijalnom poveljom⁶³ u okviru prava na rad (čl.1) i u cilju obezbeđivanja efektivnog ostvarivanje prava na rad, strane ugovornice obavezuju se da prihvate kao jedan od svojih primarnih ciljeva i dužnosti da obezbede i očuvaju što je moguće viši i stabilniji nivo zapošljavanja u cilju postizanja pune zaposlenosti. **Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina**⁶⁴ predviđa obavezu strana ugovornica da usvoje, gde je

⁶¹ „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br.7/1971

⁶² „Službeni list SFRJ“, br.31/67

⁶³ Zakon o potvrđivanju revidirane Evropske socijalne povelje „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br.42/2009

⁶⁴ Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina „Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.6/98

potrebno, odgovarajuće mere kako bi u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života obezbedile punu i stvarnu jednakost pripadnika nacionalne manjine i pripadnika većine, a u tom pogledu će se voditi računa o specifičnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina, a ove mere se neće smatrati aktom diskriminacije (čl.4).

Od posebnog značaja u ovoj oblasti su i instrumenti Međunarodne organizacije rada (MOR), specijalizovane agencije UN koja promoviše socijalnu pravdu i međunarodna ljudska i radna prava, a posebno **Konvencija MOR-a br. 111 o diskriminaciji (u zapošljavanju i zanimanju)**⁶⁵, 1958. Svrha Konvencije br. 111 je da zaštiti sve osobe od diskriminacije u zapošljavanju i zanimanju po osnovu rase, boje kože, pola, religije, političkog mišljenja, nacionalne pripadnosti i društvenog porekla, sa mogućnošću da obuhvati i druge osnove, a nijedna odredba ove Konvencije ne ograničava njen opseg na pojedinca ili vrstu delatnosti. Konvencija zabranjuje diskriminaciju po sedam osnova uključujući rasu i obuhvata direktnu i indirektnu diskriminaciju i odnosi se na sve radnike, bilo da rade u javnom ili privatnom sektoru, u formalnoj ili neformalnoj ekonomiji. Ona se odnosi i na samozaposlene, a pokriva svaki aspekt zapošljavanja i zanimanja, uključujući pristup zapošljavanju, stručnom obrazovanju i određenom zanimanju kao i uslove zaposlenja.

Pored već navedenih prava i sloboda koja su garantovana **Ustavom Republike Srbije**⁶⁶, Ustav jemči i da svako ima pravo na slobodan izbor rada i da su svima pod jednakim uslovima dostupna sva radna mesta (čl.60).

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti⁶⁷ predviđa kao osnovna načela, između ostalog, i zabranu diskriminacije kao i afirmativne akcije usmerene prema teže zapošljivim nezaposlenim licima (čl.5). Nezaposleni koji pripada kategoriji teže zapošljivih lica može imati prednost, odnosno posebna prava u sprovođenju pojedinih programa i mera aktivne politike zapošljavanja, u skladu sa zakonom. Teže zapošljiv nezaposleni

⁶⁵ "Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori", br.3/61

⁶⁶ "Službeni glasnik RS" br. 98/2006

⁶⁷ "Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017 i 113/2017 - dr. zakon

jeste nezaposleni koji zbog zdravstvenog stanja, nedovoljnog ili neodgovarajućeg obrazovanja, sociodemografskih karakteristika, regionalne ili profesionalne neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada, ili drugih objektivnih okolnosti teže nalazi zaposlenje (čl.31).

U skladu sa **Nacionalnom strategijom zapošljavanja**⁶⁸ za period 2011-2020. godine, Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2018. godinu⁶⁹ kao jedan od ciljeva i prioriteta politike zapošljavanja postavlja i podsticanje zapošljavanja i uključivanja teže zapošljivih lica na tržište rada i podršku regionalnoj i lokalnoj politici zapošljavanja. To podrazumeva i intenziviranje aktivnosti usmerenih ka povećanju motivacije za uključivanje Roma na tržište rada, podizanju zapošljivosti, zapošljavanju i ekonomskom osnaživanju, posebno iz kategorije višestruko teže zapošljivih nezaposlenih lica. Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2019. godinu⁷⁰, na osnovu identifikovanih izazova na tržištu rada, kao jedan od ciljeva politike zapošljavanja navodi smanjenje opšte stope neaktivnosti i povećanje stope zaposlenosti, u okviru koje je posebno istaknuto povećanje pristupa tržištu rada za Rome.

2. POLOŽAJ PRIPADNIKA ROMSKE NACIONALNE MANJINE NA TRŽIŠTU RADA

Uprkos unapređivanju zakonodavnog i strateškog okvira u oblasti zapošljavanja, neophodno je preduzimati dalje mere usmerene ka integraciji pripadnika romske nacionalne manjine koja se nalazi u nepovoljnijem položaju u odnosu na opštu populaciju. Uticaj na poboljšanje položaja Roma u oblasti zapošljavanja doprinosi ne samo povećanju standarda ove manjinske grupe, već i doprinosi socijalnoj uključenosti, naročito kada se radi o posebno osetljivim grupama kao što su readmisanti, interno raseljena lica, stanovnici neformalnih naselja, Romkinje.

⁶⁸ „Službeni glasnik RS“, br.37/11

⁶⁹ Dostupno na <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>

⁷⁰ Dostupno na

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/nacionalni_akcioni_plan_zaposljavanja_2019.pdf

Problemi koji su prepoznati u Strategiji za socijalno uključivanje Roma i Romkinja su višestruki, a kao preduslov za objektivno sagledavanje situacije potrebno je prevazići problem nedostatka preciznih podataka u ovoj oblasti. Na prvom mestu se javlja problem niskog učešća radno sposobnih pripadnika romske nacionalne manjine na tržištu rada, što se objašnjava kako nedovoljnom informisanošću među pripadnicima ove manjinske grupe, tako i problemom neposedovanja ličnih dokumenata. Pored toga, umanjnim mogućnostima za zapošljavanje doprinosi i rano napuštanje sistema formalnog obrazovanja i nizak nivo stečenih kvalifikacija, često uz loše poznavanja srpskog jezika. Sa druge strane, može se konstatovati da na strani poslodavaca ne postoji spremnost da se radno angažuju Romi i Romkinje, uz prisutne stereotipe i diskriminaciju.

Romska nacionalna manjina je prepoznata kao posebno osetljiva kategorija i u Nacionalnoj strategiji zapošljavanja, što iziskuje dodatnu pomoć i podršku u cilju konkurentnijeg istupanja na tržištu rada. **Izveštaj o realizaciji Nacionalnog akcionog plana za zapošljavanja za 2017. godinu**⁷¹, navodi da je, u okviru podsticanja zapošljavanja Roma, tokom 2017. godine merama aktivne politike zapošljavanja obuhvaćeno 5.140 nezaposlenih Roma, što predstavlja učešće od 3,54% u ukupnom broju nezaposlenih uključenih u mere aktivne politike zapošljavanja.

Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2019. godinu⁷² u fokus politike zapošljavanja stavlja kategorije teže zapošljivih nezaposlenih lica koja se suočavaju sa više od jednog faktora ranjivosti, imajući u vidu da analiza prosečne dužine trajanja nezaposlenosti ukazuje da se sa povećanjem broja faktora ranjivosti povećava i prosečno trajanje nezaposlenosti. Posebno slabe ishode na tržištu rada, merene dužinom trajanja nezaposlenosti, imaju lica koja su suočena sa sledećim karakteristikama: osobe sa invaliditetom, korisnici novčane socijalne pomoći, Romi, lica koja žive u

⁷¹ Zaključak Vlade RS, 05 Broj: 101-3594/2018 od 4. Maja 2018. godine, dostupno na <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/izvestaji/sektor-za-rad-i-zaposljavanje>

⁷² Dostupno na

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/nacionalni_akcioni_plan_zaposljavanja_2019.pdf

domaćinstvima u kojima su i ostali članovi domaćinstva van tržišta rada (bilo da je reč o supružniku ili o roditeljima). Faktor koji se najčešće javlja udružen sa pomenutim, jeste nizak nivo obrazovanja i neposjedovanje kvalifikacija.

U delu romske populacije koja ima odgovarajući nivo obrazovanja, mogu se konstatovati nedostaci i nejednakost prilikom zapošljavanja, pa se tako u **Izveštaju Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) iz 2017. godine**⁷³ daju preporuke koje se odnose na jasnu podelu odgovornosti i izdvajanje finansijskih sredstava i ljudskih resursa za sprovođenje Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, dok se u oblasti zapošljavanja posebno preporučuje davanje visokog prioriteta zapošljavanju srazmernog broja Roma u državnoj službi i obezbeđivanje jednako stabilnih radnih uslova kao i drugim državnim službenicima. **Izveštaj Evropske Komisije o napretku Srbije iz 2018. godine**⁷⁴ ističe da su Romi i dalje ranjiva grupa koja je najviše izložena diskriminaciji i da je uprkos unapređenom pravnom okviru, neophodno omogućiti efikasnu implementaciju istog, te unaprediti prava ranjivih grupa koje se suočavaju sa diskriminacijom, razviti adekvatan pristup zaštiti nacionalnih manjina kroz implementaciju akcionog plana za nacionalne manjine, kao i obezbediti efikasnu implementaciju i monitoring strategije i akcionog plana za inkluziju Roma.

U nedostatku sistematizovanih podataka koji bi jasno ukazivali na položaj Roma u oblasti zapošljavanja, značajni su podaci **Regionalnog istraživanja o položaju Roma na Zapadnom Balkanu** koje je sprovedeno 2017. godine⁷⁵ koje je pokazalo da se marginalizovani Romi i dalje suočavaju sa ograničenim pristupom mogućnostima u svim aspektima ljudskog razvoja, od osnovnih prava, preko zdravlja, obrazovanja, stanovanja, zapošljavanja do životnog standarda.

⁷³ Konačni izveštaj ECRI o Srbiji usvojen martu 2017. godine, Komitet Ministara Saveta Evrope, SM(2017)41-ad2

⁷⁴ European Commission, Serbia 2018 Report, SWD(2018)152 final, Strasbourg, 17.4.2018

⁷⁵ Istraživanje su sproveli Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i Svetska banka, dostupno na <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets.html>

Ukazuje se da u Srbiji postoji veliki jaz između marginalizovanih Roma i njihovih neromskih suseda, posebno kod mladih – marginalizovani Romi 18-24 godina starosti imaju skoro upola manje šanse da budu uključeni u zaposlenje, obrazovanje ili obuku (27 odsto), u poređenju sa 58 odsto neromske omladine. Marginalizovani Romi 15-64 godina starosti imaju skoro upola manje šanse da budu zaposleni u odnosu na njihove neromske susede. U oblasti zapošljavanja, navedeno istraživanje ukazuje da marginalizovani Romi u Srbiji imaju niže stope zaposlenosti od neromskih suseda - tek nešto više od petine marginalizovanih Roma 15-64 godine starosti bilo je zaposleno 2017. godine, u odnosu na 40% njihovih neromskih suseda iz iste starosne grupe; samo trećina marginalizovanih Roma ovog uzrasta učestvovala je na tržištu rada 2017. godine, što je pad u odnosu na 52% iz 2011.

Prema podacima iz **Trećeg nacionalnog izveštaja o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji**⁷⁶, 38,7% stanovništva Republike Srbije (2,72 miliona) izloženo je riziku siromaštva ili socijalne isključenosti, a deca do 18 godina starosti najviše su izložena riziku siromaštva (30%) u odnosu na ostale starosne grupe. Prema kriterijumu rizika siromaštva, niže obrazovani su značajno ugroženiji, pa udeo lica starijih od 18 godina u riziku siromaštva opada sa rastom nivoa obrazovanja, tako da najveću stopu rizika siromaštva ima stanovništvo bez obrazovanja ili sa osnovnom školom (39,1%). Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje u 2017. godini bilo je prosečno 26.600 lica romske nacionalnosti (od kojih 47% žena), što predstavlja učešće od 4,1% u ukupnom broju nezaposlenih. Najveći broj lica romske nacionalnosti na evidenciji ima do 30 godina (32% od ukupno prijavljenih), pa trećina spada u kategoriju mladih. Posmatrano u odnosu na obrazovni nivo, 89% lica romske nacionalnosti od ukupnog broja prijavljenih na evidenciju je nekvalifikovano, 10,2% je sa srednjim stručnim obrazovanjem, dok samo 129 lica romske nacionalnosti ima više i visoko obrazovanje (0,5%).

⁷⁶ Treći nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji – Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva za period 2014-2017. sa prioriteta za naredni period, Vlada RS, decembar 2018, dostupno na http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Treci_nacionalni_izvestaj_o_socijalnom_ukljucivanju_i_smanjenju_siromastva_2014%E2%80%932017.pdf

Na osnovu posebnog javnog poziva Nacionalne službe za zapošljavanje za dodelu subvencije za samozapošljavanje za lica romske nacionalnosti, uz subvenciju za samozapošljavanje u 2017. godini započelo je sopstveni posao 86 Roma i Romkinja, a pored toga Romi se uključuju i u ostale programe i mere aktivne politike zapošljavanja koje sprovodi Nacionalna služba za zapošljavanje – u 2017. godini u ove mere je uključeno 5.140 nezaposlenih Roma (43,8% žena) što predstavlja učešće od 3,5% u ukupnom broju nezaposlenih uključenih u mere. Na osnovu ovih podataka zaključuje se da je uprkos unapređivanju zakonodavnog okvira i ostvarenom izvesnom napretku u politici zapošljavanja, neophodna intenzivnija podrška teže zapošljivim licima za povećanje mogućnosti za zapošljavanje.

Preporuke koje daje ovaj Izveštaj uključuju, između ostalih, pružanje podrške nezaposlenim licima primenom individualnih planova zapošljavanja; diferencijacija prema ranjivosti u okviru kategorije nezaposlenih radi davanja prioriteta licima koja su izložena višestrukoj ranjivosti; usmeravanje programa dodatnog obrazovanja i obuke kako bi bolje odgovarala licima sa nižim stepenom obrazovanja; uvođenje preventivnih mera za mlade pripadnike romske populacije u cilju njihovog povećanog pristupa obrazovanju, smanjenju napuštanja škole, prevencije isključenja sa tržišta rada i opšteg smanjenja socijalne isključenosti; jačanje međuresorne saradnje i uvođenje integrisanih usluga iz oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, zapošljavanja i brige o mladima u cilju prevencije i skraćivanja perioda već nastale nezaposlenosti teže zapošljivih lica; kao i stvaranje uslova za zapošljavanje ranjivih grupa unapređenjem regulatornog okvira i drugih mera javne politike za razvoj socijalnog preduzetništva.

Pripadnici romske nacionalne manjine prepoznati su u nacionalnom pravnom i strateškom okviru kao posebno osetljiva manjinska grupa koja se nalazi u nepovoljnom i ranjivom položaju kao manjina, pa stoga poboljšanje njihovog položaja i socijalna uključenost podrazumevaju dodatnu zaštitu, uz posvećivanje posebne pažnje specifičnim potrebama i različitom načinu života. Mere usmerene ka poboljšanju socijalne uključenosti Roma i Romkinja moraju prepoznati posebne potrebe ove manjinske grupe, kao i posebne grupe Roma povratnika iz postupka readmisije, uz obavezu da se ostvarivanje prava u svim relevantnim oblastima ostvaruje uz poštovanje njihovog identiteta i načina života, ne samo u cilju zaštite njihovih interesa već i u cilju očuvanja kulturne raznolikosti od značaja za celu zajednicu.

Imajući u vidu nepovoljan položaj romske populacije koja je izložena siromaštvu i diskriminaciji, kao i otežanom ostvarivanju prava u osnovnim oblastima od značaja za socijalnu inkluziju, efektivno ostvarivanje prava na jednakost pred zakonom, lična dokumenta, obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, stanovanje, a posebno poboljšanja položaja na tržištu rada zahteva ne samo usklađivanje domaćeg pravnog okvira sa obavezama iz ratifikovanih međunarodnih dokumenata, već i doslednu implementaciju postojećeg pravnog okvira i unapređivanje institucionalnih kapaciteta.

Uprkos značajnim pomacima na zakonodavnom, institucionalnom i strateškom planu, ostvarivanje osnovnih prava od značaja za integraciju u društvo pripadnika romske nacionalne manjine i dalje je praćeno brojnim izazovima, a opšti položaj Roma i Romkinja je i dalje na nezavidnom nivou. Romska populacija je i dalje pogođena siromaštvom i socijalnom isključenošću, kao i diskriminacijom u oblasti obrazovanja, stanovanja i zapošljavanja, pa je očigledno da glavne prepreke za socijalno-ekonomsku integraciju Roma i Romkinja nisu otklonjene, a posebno se mora imati u vidu osetljiv položaj Roma povratnika i značaj ostvarivanja njihove uključenosti u društvo.

Otežano ostvarivanje prava koje je praćeno siromaštvom i diskriminacijom, a posebno u oblasti stanovanja i obrazovanja, direktno utiće na nepovoljan položaj pripadnika romske nacionalne manjine na tržištu rada. Na prvom mestu se javlja problem niskog učešća radno sposobnih pripadnika romske nacionalne manjine na tržištu rada, što se objašnjava kako nedovoljnom informisanošću među pripadnicima ove manjinske grupe, tako i problemom neposedovanja ličnih dokumenata. Pored toga, umanjenim mogućnostima za zapošljavanje doprinosi i rano napuštanje sistema formalnog obrazovanja i nizak nivo stečenih kvalifikacija, često uz loše poznavanja srpskog jezika. Sa druge strane, može se konstatovati da na strani poslodavaca ne postoji spremnost da se radno angažuju Romi i Romkinje, uz prisutne stereotipe i diskriminaciju.

Može se zaključiti da je uprkos unapređivanju zakonodavnog okvira i ostvarenom izvesnom napretku u politici zapošljavanja, neophodna intenzivnija podrška pripadnicima romske nacionalne manjine kao teže zapošljivim licima za povećanje mogućnosti za zapošljavanje. Kako je oblast zapošljavanja povezana sa ostalim oblastima od značaja za socijalnu integraciju Roma i Romkinja, očigledno je da se poboljšanje položaja romske populacije na tržištu rada ne može ostvariti bez dodatnih napora za unapređenje ostalih prava, posebno iz oblasti stanovanja i obrazovanja. Neophodno je posvetiti kontinuirane aktivnosti na povećanju obrazovnog nivoa romske populacije i punom uključivanju dece romske nacionalnosti u obrazovni sistem, uz uspostavljanje novih i unapređenje postojećih mehanizama podrške, kao i nastaviti sa finansiranjem programa unapređenja stanovanja Roma i Romkinja.

U tom smislu, važno je istaći i da Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2018. godinu i za 2019. godine kao jedan od ciljeva i prioriteta politike zapošljavanja prepoznaju intenziviranje aktivnosti usmerenih ka povećanju motivacije za uključivanje Roma na tržište rada, podizanju zapošljivosti, zapošljavanju i ekonomskom osnaživanju, posebno iz kategorije višestruko teže zapošljivih nezaposlenih lica. Stoga se na osnovu identifikovanih izazova na tržištu rada, kao jedan od ciljeva politike zapošljavanja predviđa i smanjenje opšte stope neaktivnosti i povećanje stope zaposlenosti, u okviru koje je posebno istaknuto povećanje pristupa tržištu rada za Rome.

IZVORI

Ustav i međunarodni dokumenti

- Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948)
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.7/1971
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br.7/1971
- Međunarodna Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, „Službeni list SFRJ“, br.31/67
- Konvencija UN o pravima deteta, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br.15/90 i „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.4/96 i 2/97
- Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju i vaspitanju, usvojena na 11. zasedanju Opšte konferencije UNESCO, 14.decembra 1960 godine, stupila na snagu 22.maja 1962. godine
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, „Sl. list SCG – Međunarodni ugovori“, br.9/03, 5/05 i 7/05 – ispravka i „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br.12/2010
- Zakon o potvrđivanju revidirane Evropske socijalne povelje „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br.42/2009
- Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina „Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br.6/98
- Konvencija MOR-a br. 111 o diskriminaciji (u zapošljavanju i zanimanju), „Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori“, br.3/61

ZAKONI I PODZAKONSKI AKTI

- Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, „Sl. list SRJ“, br.11/2002, „Službeni list SCG“, br.1/2003 – Ustavna povelja i „Sl. glasnik RS“, br.72/2009 – dr. zakon, 97/2013 – odluka US i 47/2018

- Zakon o državnoj upravi, „Sl. glasnik RS“, br.79/05, 101/07, 95/2010, 99/2014, 47/2018 i 30/2018 – dr. zakon
- Zakon o zabrani diskriminacije, „Sl. glasnik RS“, br.22/2009
- Zakon o vanparničnom postupku, „Sl. glasnik SRS“, br. 25/82 i 48/88 i „Sl. glasnik RS“, br. 46/95 - dr. zakon, 18/2005 - dr. zakon, 85/2012, 45/2013 - dr. zakon, 55/2014, 6/2015 i 106/2015 - dr. Zakon
- Zakon o ličnoj karti, „Sl. glasnik RS“, br. 62/2006 i 36/2011
- Zakon o državljanstvu Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 135/2004, 90/2007 i 24/2018
- Zakon o matičnim knjigama, „Sl. glasnik RS“, br. 20/2009, 145/2014 i 47/2018
- Zakon o putnim ispravama, „Sl. glasnik RS“, br. 90/2007, 116/2008, 104/2009, 76/2010 i 62/2014
- Zakon o prebivalištu i boravištu građana, „Sl. glasnik RS“, br. 87/2011
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Sl. glasnik RS“, br.88/2017 i 27/2018 – dr. Zakoni
- Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, „Sl. glasnik RS“, br.18/2010 i 101/2017
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, „Sl. glasnik RS“, br.55/2013, 101/2017 i 27/2018 – dr. zakon
- Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Sl. glasnik RS“, br.55/2013, 101/2017 i 27/2018 – dr. Zakon
- Zakon o visokom obrazovanju, „Sl. glasnik RS“, br.88/2017, 27/2018 – dr. zakon i 73/2018
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti, „Sl. glasnik RS“, br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon, 93/2014, 96/2015, 106/2015, 113/2017 - dr. zakon i 105/2017 - dr. zakon
- Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Sl. glasnik RS“, br. 107/2005, 109/2005 - isr., 57/2011, 110/2012 - odluka US, 119/2012, 99/2014, 123/2014, 126/2014 - odluka US, 106/2015 i 10/2016 - dr. zakon
- Zakon o socijalnoj zaštiti, „Sl. glasnik RS“, br. 24/2011
- Zakon o socijalnom stanovanju, „Sl. glasnik RS“, br.72/09
- Zakon o stanovanju i održavanju zgrada, „Službeni glasnik RS“ br.104/2016

- Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, "Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017 i 113/2017 - dr. zakon

STRATEŠKI DOKUMENTI

- Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u RS za period od 2016. do 2025. godine, „Sl. glasnik RS“, br.26/2016
- Strategija za reintegraciju povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji, „Sl. glasnik RS“, br.15/09
- Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, „Sl. glasnik RS“, br.107/12
- Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije, „Sl. glasnik RS“, br.60/2013
- Strategija javnog zdravlja, „Službeni glasnik RS“, br.22/09
- Strategija za stalno unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenata, „Službeni glasnik RS“, br.15/09
- Nacionalna strategija socijalnog stanovanja, „Službeni glasnik RS“, br.13/12
- Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godine, „Službeni glasnik RS“, br.37/11
- Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2019. godinu, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/nacionalni_akcioni_plan_zaposljavanja_2019.pdf

IZVEŠTAJI I ANALIZE

- Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava UN u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 2017. godine, 10. april 2017. godine, CCPR/C/SRB/CO/3
- Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN, Zaključna zapažanja o drugom periodičnom izveštaju Srbije, E/C.12/SRB/CO/2 od 23. maja 2014. godine

- Izveštaj Evropske Komisije o napretku Srbije iz 2018. godine - „Serbia 2018 Report“, European Commission, SWD(2018)152 final, Strasbourg, 17.4.2018.
- Regionalno istraživanje o položaju Roma na Zapadnom Balkanu, 2017., Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i Svetska banka
- Treći nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji – Pregled i stanje socijalne isključenosti i siromaštva za period 2014-2017. sa prioritetima za naredni period, Vlada RS, decembar 2018
- Izveštaj o realizaciji Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja za 2017. godinu, Zaključak Vlade RS, 05 Broj: 101-3594/2018 od 4. maja 2018. godine
- Konačni Izveštaj Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) o Srbiji usvojen u martu 2017. godine, Komitet Ministara Saveta Evrope, SM(2017)41-ad2

ROMA
EDUCATION FUND
Invest. Educate. Engage.

**Немачка
сарадња**
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Implemented by

KFW

Predstavništvo Fonda za obrazovanje Roma sprovodi projekat pod nazivom „Pospješivanje zapošljivosti mladih Roma“ uz podršku programa German development cooperation, koji implementira Nemačka razvojna banka KfW u ime Vlade Republike Nemačke – Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj.

www.romaeducationfund.org